

लता मंगेशकर

लता मंगेशकर या हिंदी व मराठी चित्रपटसृष्टीतील सर्वोत्कृष्ट गायिकांपैकी एक आहेत. जगातील सर्वात रेकॉर्डेड कलाकार म्हणून त्यांची गिनीज बुक ऑफ वर्ल्ड रेकॉर्डमध्ये नोंद आहे. १९४२ मध्ये त्यांनी सुरुवात केली आणि सात दशकांहून अधिक काळ त्यांनी काम केले. लताताई एक हजारहून अधिक हिंदी चित्रपटांसाठी गाणी रेकॉर्ड केली आहेत. छत्तीसहून अधिक प्रादेशिक भारतीय भाषा आणि परदेशी भाषांमधून गायन करण्याचे श्रेयही त्यांच्याकडे आहे. लता मंगेशकर या गायिका आशा भोसले, हृदयनाथ मंगेशकर, उषा मंगेशकर आणि मीना मंगेशकर यांच्या मोठ्या भगिनी आहेत. १९८९ मध्ये त्यांना भारतातील सिनेसृष्टीतील सर्वोच्च पुरस्कार दादासाहेब फाळके पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले.

- जन्मतारीख: २८ सप्टेंबर १९२९
- जन्म ठिकाण: इंदूर, मध्य प्रदेश
- पालक: दीनानाथ मंगेशकर (वडील) आणि शेवंती मंगेशकर (आई)
- भावंड: मीना खडीकर, आशा भोसले, उषा मंगेशकर, हृदयनाथ मंगेशकर
- व्यवसाय: पार्श्वगायक, संगीत दिग्दर्शक, निर्माता
- पार्श्वगायनाच्या कारकिर्दीची सुरुवात: 1942
- एकूण गाण्यांची संख्या (अंदाजे): 36 भाषांमध्ये 50,000
- टोपणनाव: नाइटिंगेल ऑफ इंडिया (भारताची कोकिला)

बालपण आणि सुरुवातीचे जीवन

- लता मंगेशकर यांचा जन्म २८ सप्टेंबर १९२९ रोजी इंदूर, मध्य प्रांत (आताचा मध्य प्रदेश) येथे झाला. दीनानाथा आणि शेवंती मंगेशकर या महाराष्ट्रीय ब्राह्मण कुटुंबातील पाच मुलांमध्ये त्या मोठ्या कन्या होत्या. दीनानाथ हे मूळचे गोव्याच्या मंगेशी या गावी राहणारे असून त्यांनी आपल्या मूळगावाशी एकरूप होऊन हरिडकर हे आडनाव बदलून मंगेशकर असे ठेवले. त्यांचे वडील पंडित दीनानाथ मंगेशकर हे एक निपुण शास्त्रीय गायक आणि स्टेज अ‍ॅक्टर होते. लताचा जन्म झाला तेव्हा सुरुवातीला हेमा असे नाव ठेवण्यात आले होते, पण नंतर त्यांच्या एका नाटकातील एका पात्राने प्रेरित होऊन तिच्या वडिलांनी तिचे नाव लता असे ठेवले. तिला मीना, आशा आणि उषा अशी चार भावंडे होती; आणि एक भाऊ, हृदयनाथ. पाचही मंगेशकर भावंडांनी वडिलांकडून शास्त्रीय संगीताचे शिक्षण घेतले.

- वयाच्या पाचव्या वर्षापासून लताने वडिलांच्या संगीत नाटकांमध्ये काम करण्यास सुरुवात केली. नंतरच्या आयुष्यात अमानत खान, पंडित तुलसीदास शर्मा आणि अमन अली खान साहेब यांच्यासारख्या उस्तादांकडूनही तिने शास्त्रीय संगीताचे धडे घेतले. के. एल. सैगल यांच्या संगीताने त्या लहान असतानाच प्रेरित झाल्या होत्या. शाळेत न गेल्याने त्यांना औपचारिक शिक्षण मिळाले नाही. लता अवघ्या १३ वर्षांच्या असताना पंडितदिनानाथ यांचे निधन झाले आणि थोरले मूल म्हणून कुटुंबाची आर्थिक जबाबदारी लताच्या खांद्यावर आली.

करिअर

- लता मंगेशकर यांनी विविध भूमिकांमध्ये चमकदार कारकीर्द गाजवली आहे, इतरांपेक्षा काही भूमिकांमध्ये चांगली कामगिरी केली आहे. देवाने दिलेल्या देणगीदार आवाजामुळे त्या १९४० च्या दशकापासून १९८० च्या दशकापर्यंतची सर्वात यशस्वी आणि प्रसिद्ध महिला पार्श्वगायिका बनली. वैजयंतीमाला पासून प्रीती झिंटापर्यंत तिने बॉलिवूडमधील सर्व आघाडीच्या महिलांना आपला आवाज दिला आहे. त्यांच्या गाण्यांनी वर्षानुवर्षे आणि सीमेपलीकडच्या कोट्यावधी लोकांच्या हृदयाला स्पर्श केला होता. करिअरच्या सुरुवातीला त्यांनी काही अभिनयही केला. संगीत दिग्दर्शक म्हणून त्यांनी केलेले प्रयत्न तिच्या गायन कारकीर्दीइतके यशस्वी झाले नाहीत.

पार्श्वगायक

- 1942 मध्ये वडिलांच्या निधनानंतर लताजींनी त्यांच्या कारकिर्दीला सुरुवात केली. विनायक दामोदर कर्नाटकी या कौटुंबिक मित्राने त्यांना मराठी आणि हिंदी चित्रपटांमध्ये अभिनेत्री म्हणून नोकरी मिळवून दिली. त्यांच्या कारकिर्दीची सुरुवातीची वर्षे खूपच खडतर होती कारण तरुण लतादीदींना इंडस्ट्रीमध्ये पाय रोवण्यासाठी संघर्ष करावा लागला. संगीतकार सदाशिवराव नेवरेकर यांच्या 'किती हसाल' या मराठी चित्रपटासाठी 'नाचूया गडे, खेळू सारी मनी हौस भारी' हे पार्श्वगायिका म्हणून त्यांचे पहिले गाणे होते. हे गाणे रिलीजपूर्वीच चित्रपटातून वगळण्यात आले होते. त्यांचे पहिले हिंदी गाणे पुढच्या वर्षी १९४३ मध्ये गजाभाऊ या चित्रपटातील 'माता एक सपूत की दुनिया बदल दे तू' गाण्यात आले.
- लता मंगेशकर १९४५ मध्ये मुंबईत स्थायिक झाल्या. समकालीन संगीतकारांच्या असंख्य नकारांना त्यांना सामोरे जावे लागले कारण त्यांना तिचा आवाज खूपच पातळ आणि तीक्ष्ण वाटला, कारण त्या वेळच्या पसंतीच्या शैलीच्या तुलनेत. संगीत दिग्दर्शकांना संतुष्ट करण्यासाठी ती अनेकदा नूरजहाँसारख्या प्रसिद्ध गायकांची नक्कल करायची.

- मास्टर विनायक यांच्याशिवाय लता यांना संगीत दिग्दर्शक गुलाम हैदर यांनी मार्गदर्शन केले. त्यांच्या मार्गदर्शनाखाली लताजींनी १९४८ साली आलेल्या मजबूर या चित्रपटातील 'दिल मेरा तोडा, मुझे कहे का ना छोरा' या गाण्यातून पहिली ओळख मिळवली. १९४९ मध्ये महाल या चित्रपटात अभिनेत्री मधुबालाने पडद्यावर सादर केलेल्या 'आयेगा अनेवाला (Ayega Anewala)' या गाण्याने त्यांचे पहिले चकित करणारे हिट गाणे आले.
- तिथून त्यांची संगीत कारकीर्द सुरू झाली कारण त्यांनी त्या काळातील सर्व प्रमुख संगीत दिग्दर्शक आणि पार्श्वगायकांसोबत काम करायला सुरुवात केली. त्यांनी सचिन देव बर्मन, सलील चौधरी, शंकर जयकिशन, नौशाद, मदन मोहन, कल्याणजी-आनंदजी, खय्याम आणि पंडित अमरनाथ हुसनलाल भगत राम यांसारख्या प्रसिद्ध संगीत दिग्दर्शकांसाठी पार्श्वगायन केले. १९५० च्या दशकात, त्यांनी बैजू बावरा (१९५२), मदन इंडिया (१९५७), देवदास (१९५५), चोरीचोरी (१९५६) आणि मधुमती (१९५८) यांसारख्या यशस्वी चित्रपटांमध्ये काम केले. त्यांना १९५८ मध्ये संगीत दिग्दर्शक सलील चौधरी यांच्या मधुमती चित्रपटातील 'आजा रे परदेसी' गाण्यासाठी सर्वोत्कृष्ट महिला पार्श्वगायिकेचा पहिला फिल्मफेअर पुरस्कार मिळाला.
- १९५२ मध्ये बैजूबावरा या चित्रपटातील राग भैरववर आधारित 'मोहेभूल गए सवारिया' सारखे रागावर आधारित गाणे त्यांनी गायले. त्यांनी दिल अपना और प्रीत परायी (१९६०) मधील 'अजीब दास्तान है ये' सारखे पाश्चात्य थीम साँग तसेच १९६१ मध्ये हम दोनो चित्रपटासाठी अल्ला तेरो नाम सारखे भजन गायले. मधुबालांपासून मीना कुमारीपर्यंत त्याकाळाच्या अत्यंत ग्लॅमरस नायिकांच्या मागे त्या आवाज होत्या. 'ए मेरे वतन के लोगों' हे प्रसिद्ध देशभक्तीपर गीत सादर करून त्यांनी पंतप्रधान जवाहरलाल नेहरूंसह मान्यवरांना अश्रु अनावर केले.
- तमिळ आणि मराठीतील प्रादेशिक चित्रपटांसाठी त्यांनी पार्श्वगायनाला सुरुवात केली. १९५६ मध्ये वनधाम चित्रपटातील 'एन्थन कन्नलन (Enthan Kannalan)' हे तमिळमधील पहिले गाणे होते. मराठी चित्रपटांमध्ये त्यांनी प्रसिद्ध संगीत दिग्दर्शक असलेले भाऊ हृदयनाथ मंगेशकर यांच्यासाठी जैत रे जैत (Jait Re Jait) सारख्या चित्रपटांमध्ये गाणी गायली. सलील चौधरी आणि हेमंत कुमार यांच्यासारख्या संगीत दिग्दर्शकांसाठी त्यांनी बंगाली चित्रपटांसाठी पार्श्वगायन केले. १९६७ मध्ये क्रांतिवीरा संगोळी रायन्ना (Sangolli Rayanna) या चित्रपटातील लक्ष्मण बेल्लेकर यांनी संगीतबद्ध केलेल्या बेलाणे बेलागायथू (Bellane Belagayithu) या गाण्यातून कन्नड पार्श्वसंगीतात पदार्पण केले. १९७४ साली सलील चौधरी यांनी संगीतबद्ध केलेल्या आणि वायलर रामवर्मा यांनी लिहिलेल्या नेल्लू (Nellu) या चित्रपटासाठी त्यांनी आपले एकमेव मल्याळम गीत "कदाली चेंकडाली (Kadali Chenkadali)" रेकॉर्ड केले.

- मोहम्मद रफी, किशोर कुमार, मुकेश, हेमंत कुमार, महेंद्र कपूर आणि मन्ना डे यांच्यासारख्या प्रख्यात पुरुष पार्श्वगायकांसोबत त्यांनी अनेक प्रकल्पांमध्ये काम केले. त्या प्लेबॅक इंडस्ट्रीची अनरिव्हेटेड क्वीन बनली आणि तिला स्टार दर्जा मिळाला. प्रत्येक प्रमुख निर्माता, संगीत दिग्दर्शक आणि अभिनेता तिच्यासोबत काम करण्यासाठी धडपडत होते. १९७० आणि १९८० च्या दशकात किशोर कुमार यांच्याबरोबरचे तिचे द्वंद्वगीत हिंदी चित्रपटसृष्टीतील आख्यायिका बनले आणि आजपर्यंत साजरे केले जाते. आराधना (१९६९) चित्रपटातील 'कोरा कागज', १९७१ साली आलेल्या अंधी चित्रपटातील 'तेरे बिना जिंदगी से', अभिमान (१९७३) मधील 'तेरे मेरे मिलन की' आणि घर (१९७८) या चित्रपटातील 'आप की आंखों में कुछ' ही गाणी या जोडीने घडवलेल्या अविस्मरणीय सांगीतिक जादूची काही उदाहरणे आहेत.
- १९८० च्या दशकात लताजींनी सचिन देव बर्मन यांचे पुत्र राहुल देव बर्मन आणि लताजींचे मेहुणे यांच्या रचनांवर काम केले. आशा भोसले यांना त्यांच्या अष्टपैलू रचनांसाठी पसंती म्हणून ओळखले जाणारे आरडी यांनी रॉकी (१९८१) मधील 'क्या याही प्यार है', आगर तुम ना होता (१९८३) मधील 'हुमें और जीने की', मासूम (१९८३) मधील 'तुझसे नराझ नहीं' आणि लिबास (१९८८) मधील 'सीली हवा छूओ गई' अशा अधिक सुरेल रचनांसाठी लताजींचा आवाज वापरला.
- संगीत दिग्दर्शक जोडी लक्ष्मीकांत प्यारेलाल यांच्या सहकार्याने त्यांनी त्या काळातील काही सुपरहिट गाणी तयार केली जी अजूनही भारतीयांनी तितक्याच उत्साहाने गुंजली आहेत. या दोघांनी लताजींना त्यांच्या यशात मोलाचा वाटा उचलला. शागीर्द (१९६८) मधील 'दिल विल प्यार व्धार', आशा (१९८०) मधील शीशा हो यदिल हो, नसीब (१९८१) मधील मेरे नसीब में आणि प्रेम रोग (१९८२) मधील ये गलियान ये चौबारा हे त्यांचे काही लोकप्रिय सहयोग आहेत. १९८० च्या दशकातील इतर प्रशंसित स्कोअरमध्ये संगीत दिग्दर्शक रवींद्र जैन यांच्यासह राम तेरी गंगा मैली (१९८५) यात त्यांचा आवाज होता.
- १९९० च्या दशकापासून लताजींनी अनु मलिक, जतीन ललित आणि ए. आर. रहमान यांच्यासारख्या संगीत दिग्दर्शकांसोबत काम केले. दिलवाले दुल्हनिया ले जाएंगे, हम आपके हैं कौन, दिल से, रंग दे बसंती यासारख्या चित्रपटांमध्ये लताजींनी गायलेली प्रशंसनीय गाणी होती. तब्येतीच्या कारणास्तव, निवडक रचना गात त्यांनी हळूहळू आपल्या कामाचे प्रमाण कमी केले. त्यांनी आपल्या संगीत कारकीर्दीत बंधू हृदयनाथ मंगेशकर यांच्याबरोबर चाल वाही देस (१९७९), राम रतन धन पायो (१९८३) आणि श्रद्धांजली-माय टिब्यूट टू द इमॉर्टल्स (१९९४) यासह अनेक अल्बम सुरू केले.

संगीत दिग्दर्शक

लता मंगेशकर यांनी अनेक मराठी चित्रपटांसाठी संगीत दिग्दर्शकाची भूमिकाही स्वीकारली, त्यातील पहिले म्हणजे १९५५ मध्ये राम राम पावणे, मराठा तितुका मेलव्वा (१९६३), मोहितियांची मंजुळा (१९६३), साधी माणसे (१९६५) आणि तांबडी माती

(१९६९) हे त्यांचे इतर प्रकल्प होते. 'ऐरणच्य देवा' या गीताला सर्वोत्कृष्ट गाण्याचा पुरस्कार मिळाल्याने त्यांना महाराष्ट्र राज्य सरकारचा साधी माणसे या चित्रपटासाठीचा सर्वोत्कृष्ट संगीत दिग्दर्शकाचा पुरस्कार पटकावला.

निर्माता

लता मंगेशकर यांनी चार चित्रपटांची निर्मिती केली आहे.

1. 1953 - वादळ (मराठी)
2. 1953 - झांझर (हिंदी), सी. रामचंद्र यांच्यासोबत सहनिर्मिती
3. 1955 - कांचन गंगा (हिंदी)
4. 1990 - लेकिन (हिंदी)

पुरस्कार आणि सन्मान

लताजींना पार्श्वगायिका म्हणून त्यांच्या शानदार कारकीर्दीबद्दल असंख्य पुरस्कार आणि सन्मान मिळाले आहेत.

फिल्मफेअर पुरस्कार (1958, 1962, 1965, 1969, 1993 आणि 1994)

राष्ट्रीय पुरस्कार (1972, 1975 आणि 1990)

महाराष्ट्र शासन पुरस्कार (1966 आणि 1967)

1. 1969 – पद्मभूषण
2. 1974 – जगातील सर्वाधिक गाण्यांचा गिनीज बुक रेकॉर्ड
3. 1989 – दादासाहेब फाळके पुरस्कार
4. 1993 – फिल्मफेअर लाइफ टाईम अचिव्हमेंट अवॉर्ड
5. 1996 – स्क्रीन जीवनगौरव पुरस्कार
6. 1997 – राजीव गांधी पुरस्कार
7. 1999 – NTR बक्षीस

8. 1999 – पद्मविभूषण
9. 1999 – झी सिनेचा जीवनगौरव पुरस्कार
10. 2000 – I.I.A. एफ. चे जीवनगौरव पुरस्कार
11. 2001 – स्टारडस्ट जीवनगौरव पुरस्कार
12. 2001 – भारताचा सर्वोच्च नागरी पुरस्कार “भारतरत्न”
13. 2001 – नूरजहाँ पुरस्कार
14. 2001 – महाराष्ट्र भूषण

byjusexamprep.com